

Beszámoló a magyar levéltári szervezet átalakítására vonatkozó reformelképzelésekről

GYENESEI JÓZSEF

Az alábbi rövid előadás a hazai levéltári rendszer előtt álló egyik legnagyobb feladatról, és annak megoldási lehetőségeiről szól, amely a szolgáltató levéltár című minisztériumi munkaanyag felhasználásával készült. Az ismertetésre kerülő stratégiai koncepció tükrözi a kérdésre vonatkozó kormányzati elképzeléseket, valamint a magyar levéltáros társadalom szakmai álláspontját is.

A magyarországi levéltári ágazat általános jellemzése

A közel 350 ezer iratfolyóméter mennyiségű magyarországi levéltári anyag 95 %-át közlevéltárak (43 intézmény), 5 %-át nyilvános magánlevéltárak (39 intézmény) őrzik. A közlevéltárak közül a teljes anyag 21 %-át a Magyar Országos Levéltár, mint központi általános levéltár, 63 %-át a területi általános levéltárként működő megyei (fővárosi) levéltárak, 9,5 %-át az állami szaklevéltárak, 1,5 %-át pedig a városi levéltárak őrzik. Így az ágazat működése szempontjából a közlevéltárak, s ezen belül az általános levéltárak helyzete és tevékenysége a meghatározó.

A közlevéltárak rendeltetésének lényege az állami és önkormányzati szervek, valamint a felszámolási és végelszámolási eljárással megszűnt gazdálkodó szervezetek maradandó értékű iratainak átvétele, megőrzése és használatának biztosítása. Ebből következően a közlevéltárak anyaga egyrészt a nemzeti kulturális örökség részét képezi és a történelmi múlt megismerésének elsődleges forrásául szolgál, ugyanakkor az állam működésének folyamatossága, jogbiztonsága, valamint társadalmi kontrollja szempontjából is nélkülözhetetlen. Nagymértékben hozzájárul az alapvető alkotmányos jogok gyakorlásához a közérdekű adatok megismerhetősége, a személyes adatokkal való önrendelkezés jogának és a tudományos kutatás szabadságának érvényesítése által.

Korunk kihívásai

A levéltárak gazdasági, politikai és társadalmi környezete, az elmúlt évtizedekben gyökeresen megváltozott. A társadalom demokratizálódási folyamatával összhangban egyre növekednek a felhasználói igények és elvárások a levéltárak szolgáltatásai iránt. Ezek a kihívások a levéltárakat merőben újszerű feladatok elvégzésére, a megszokott eszközök, munkamódszerek és eljárások visszatérő felülvizsgálatára, esetenként gyökeres megváltoztatására, bizonyos szakmai alapelvek újragondolására készítetik. A levéltárosokat pedig a hagyományosnak tekintett ismeretanyagon kívül jelentősen eltérő készségek és gondolkodásmód megszerzésére ösztönzik.

A teljes igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy a levéltári anyag csekély vizualitása, valamint a használatához szükséges magasszintű ismeretek hiánya miatt a levéltárak szolgáltatásai iránt – a kulturális szolgáltató intézményekhez hasonlítható – tömeges igény nem jelentkezik.

A levéltári szakterület tehát – mint a világon mindenütt – több évszázadnyi viszonylagos állandóságot követően paradigmaváltás előtt áll. Az archívumok alapfeladatai mellett (maradandó értékű forrásanyag átvétele, megőrzése és kutathatóságának biztosítása) prioritást kell élvezniük a levéltári anyagot használó célközönség igényeit kielégítő szolgáltatásoknak,

mivel csak ezeken keresztül garantálható a meglévő szakmai tudásbázis valóban hatékony hasznosulása. Így előnyben szükséges részesíteni a felhasználóknak – esetenként on-line – távoli hozzáférést biztosító alkalmazásokat és szolgáltatásokat, a felhasználói szükségletek szerint személyre szabott adatszolgáltatási és akár elektronikus levélben nyújtott tájékoztatási formákat. Mindezen célkitűzések feltétele az ennek megfelelően átalakuló, rugalmas vezetési stratégia és változásmenedzselés, továbbá az alkalmazások és szolgáltatások minőségbiztosításának bevezetése. A levéltári szolgáltatások megvalósításának nélkülözhetetlen eleme továbbá a levéltári intézményrendszer működési feltételeinek, infrastrukturális ellátottságának korszerűsítése, az információs társadalom igényeinek megfelelő tartalomszolgáltatási rendszer kiépítése és működtetése. A szolgáltató levéltár az információs és kommunikációs technológia eszközeinek és eljárásainak alkalmazásával biztosítja majd a jövőben a papíralapú és az elektronikus iratokban felhalmozott ismeret- és tudásanyag mindenkor elérhetőségét, időtől és tértől függetlenül.

A szolgáltató levéltár megvalósítását szolgáló szakmai feladatok

Végül felsorolásszerűen nézzük meg, melyek azok a legfontosabb feltételek, amelyeknek a szolgáltató levéltár létrejöttéhez teljesülniük kell.

Fenntartói kötelezettségek:

- a személyi, tárgyi és technikai feltételek költségeinek biztosítása,
- elektronikus levéltár létrehozása,
- informatikai infrastruktúra fejlesztése.

A levéltárak szakmai feladatai:

- igényfelmérésen alapuló tervezés megvalósítása,
- az elektronikus ügyintézés alkalmazása
- hagyományos szolgáltatások bővítése,
- elektronikus szolgáltatások biztosítása,
- korszerű vezetési módszerek, menedzselési ismeretek elsajátítása, alkalmazása,
- „felhasználói” igények és szokásrend követése,
- új szemléletmód elsajátítása: képzés, továbbképzés megújítása,
- minőségbiztosítás megteremtése.
- nyitottság, nyilvánosság a társadalom irányában,
- tervezett, tudatos PR tevékenység folytatása (tartalmak, szolgáltatások ismertetése),
- korszerű információs és kommunikációs technológia felhasználása,
- térítés-köteles levéltári szolgáltatások bővítése,

Az elvégzendő feladatok száma, mint az elhangzottakból is kitűnik nem kevés, azok mindegyikéről hosszabban beszélni az idő rövidsége miatt azonban nincs lehetőség. Összefoglalóan így csak annyit mondanék, hogy a felvázolt elképzelések megvalósításához elhivatott és felkészült szakemberekre, valamint nagyon sok pénzre lesz szükség. Amíg azonban előbbi tekintetben jól állunk, addig az utóbbiban jelenleg is komoly hiányt szenved a magyar levéltári ágazat.